

Baxromjon Inatullayev

Namangan davlat universiteti

*"An'anaviy xonandalik va cholg'u ijrochiligi" kafedrası mudiri,
san'atshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor*

E-mail: atribut_85@mail.ru

MA'NAVIY EHTIYOJLARNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada inson rivojlanishida ma'naviy ehtiyojlarning o'rni tahlil qilinadi hamda ularning nazariy asoslari yoritiladi. Unda ma'naviy ehtiyojlarga oid Sharq va G'arb qarashlari, ularning shakllanish jarayonlari hamda ijtimoiy-psixologik jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar sharoitida ma'naviy ehtiyojlar va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil etiladi.*

Kalit so'zlar: *inson, ma'naviy ehtiyojlar, milliy qadriyatlar, raqamli transformatsiya, madaniyat, oila, din, ta'lim tizimi, ehtiyojlar ierarxiyasi.*

SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF SPIRITUAL NEEDS

Abstract. *This article analyzes the role of spiritual needs in human development and examines their theoretical foundations. It explores Eastern and Western perspectives on spiritual needs, as well as the processes of their formation and their socio-psychological dimensions. Particular attention is given to the relationship between spiritual needs and spiritual values in the context of contemporary social and cultural transformations.*

Keywords: *human, spiritual needs, national values, digital transformation, culture, family, religion, education system, hierarchy of needs.*

Insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida moddiy qadriyatlar bilan bir qatorda ma'naviy qadriyatlar, ularni anglash va ularga ehtiyoj sezish masalasi dolzarb bo'lib kelgan. Ayniqsa, XXI asrda globalizatsiya, texnogen inqiloblar va raqamli transformatsiyalar sharoitida insonning ma'naviy-ruhiy holatini, ichki olamining boyligi va barqarorligini ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb

etmoqda. Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, ma'naviy buyuk xalq – iqtisodiy tomondan ham buyuk bo'ladi [14].

Hozirgi ijtimoiy taraqqiyot sharoitida inson hayotida nafaqat moddiy, balki ma'naviy qadriyatlarning ham o'rni ortib bormoqda. Insonning jamiyatdagi o'rni, uning faoliyati, o'z-o'zini anglash va o'zini namoyon qilish imkoniyatlari ko'p jihatdan uning ma'naviy ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu ehtiyojlarning ilmiy-nazariy jihatdan chuqur o'rganilishi jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga, fuqarolik ongini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy insonning hayotida turli ma'naviy ehtiyojlar – o'zini anglash, axloqiy asoslarda yashash, estetik zavqlanish, diniy e'tiqod, tarixiy xotira, milliy o'zlik va intellektual rivojlanishga bo'lgan talab – tobora kuchayib bormoqda. Shu sababli, ma'naviy ehtiyojlarning ilmiy-nazariy jihatdan chuqur o'rganilishi nafaqat falsafiy, balki psixologik, ijtimoiy va madaniy taraqqiyot uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Bugungi globallashuv jarayonida yot mafkuralarning kuchayishi, individualizmning o'sishi, ma'naviy relyativizmning kengayishi kabi tahdidlar fonida, insonni o'z milliy, diniy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq holda tarbiyalash, ularning ma'naviy ehtiyojlarini to'g'ri yo'naltirish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Inson hayotining mazmuni faqat moddiy manfaatlar bilan cheklanib qolmaydi. Shaxsning ma'naviy-ruhiy dunyosi, uning ichki olami, estetik va axloqiy qadriyatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shu jihatlar bilan bog'liq holda "ma'naviy ehtiyoj" tushunchasi yuzaga keladi. Ma'naviy ehtiyojlar – bu insonning o'zligini anglash, mavjudlik ma'nosini topish, axloqiy-estetik qadriyatlar asosida yashashga bo'lgan ichki intilishidir.

A.Mavrulovning fikricha, yoshlar ma'naviy ehtiyojini rivojlantirish uchun quyidagi jihatlarga alohida e'tibor qaratmoq kerak: Birinchidan, shaxs ma'naviy ehtiyojini qondirish uchun uni o'rganish lozim, Ya'ni, yoshlar o'z ma'naviy bilim

saviyasini oshirishga o'zlarida ehtiyoj sezyaptilarmi, yo yo'q? Buni anglab yetmasdan maqsadga erishish mumkin emas.

Ikkinchidan, ma'naviy ehtiyojni bir zarb bilan rivojlantirish mumkin emas.

Uchinchidan, ma'naviy ehtiyojni rivojlantirish uchun har bir fuqaroda ziyolilik sifatlarini oshirish talab qilinadi. Ziyoli faqat diplomli, yuksak lavozimli kishi emas. Ziyoli, shu bilan birga ma'rifatli, kishilarga nur tarqatuvchi, ongini yorituvchi insonlardir. Bundaylar mamlakatimizda juda ko'p [1, 80-b].

Ilmiy adabiyotlarda bu tushuncha psixologik, falsafiy, sotsiologik va madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan turlicha talqin qilinadi. Falsafa fanida ma'naviy ehtiyojlar insonning mavjudot sifatida o'zini anglash, hayot mazmunini izlash, go'zallik va haqiqatga intilish kabi jarayonlar orqali ifodalanadi. Psixologiyada esa bu ehtiyojlar shaxsning o'z-o'zini ro'yobga chiqarishga bo'lgan ehtiyoji sifatida baholanadi.

Masalan, E.Fromm fikricha, inson o'zining ichki bo'shligini to'ldirish uchun ma'naviy qadriyatlarni izlaydi. U bu ehtiyojlarni "ontologik iztirob" deb ataydi va ularni insonning mavjudot sifatida yakkalanganligi bilan bog'laydi [2, 352-b]. Viktor Frankl esa ma'naviy ehtiyojlarni "hayot ma'nosi"ga intilish bilan izohlaydi. U insonni mazmunli hayot izlashga undovchi kuchni logoterapiya asosiga qo'ygan [3, 178-b].

Ma'naviy ehtiyojlar inson tabiati bilan ajralmas bog'liqdir. Inson biologik mavjudot sifatida fiziologik ehtiyojlarga ega bo'lsa-da, uni jamiyatning faol subyekti sifatida ajratib turadigan asosiy xususiyati – bu ma'naviy ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar orqali inson o'z shaxsiyatini, jamiyatdagi o'rnini, tarixiy va madaniy meros bilan bog'liqligini anglaydi.

Ilmiy doiralarda inson tabiatining ikki tomonlama – biologik va ijtimoiy-ma'naviy jihatlari mavjudligi qayd etiladi. Masalan, A.N.Leontevning faoliyat nazariyasida ehtiyojlar faoliyatni tashkil etuvchi asosiy mexanizm sifatida talqin qilinadi. Unga ko'ra, ehtiyojlar va motivlar inson ongli harakatlarining ichki determinanti bo'lib xizmat qiladi [4, 304-b]. Aynan ma'naviy ehtiyojlar insonda

maqsadga yo'naltirilgan, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarga asoslangan faoliyatlarni yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, ma'naviy ehtiyojlar insonni o'z-o'zini anglash, o'z ustida ishlash, ichki uyg'unlik va muvozanatni topishga undaydi. Psixolog A.Adler fikricha, insonning asosiy motivatsion kuchi – bu jamiyatda o'z o'rmini topishga intilishdir, bu esa ma'naviy ehtiyojlarning muhim ko'rinishidir [5, 220-b].

Zamonaviy psixologik va sotsiologik tadqiqotlarda ehtiyojlar motivatsion tizimning asosi sifatida baholanadi. Ayniqsa, A.Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi bu borada muhim asos bo'lib xizmat qiladi [6, 250-b].

Yana bir muhim nazariy yondashuv – bu K.Rojersning shaxsiy rivojlanish konsepsiyasidir. Unga ko'ra, har bir insonda “samoaktualizatsiya”ga – o'zini mukammallashtirishga intilish mavjud. Ushbu jarayon davomida inson ma'naviy qadriyatlarga tayanadi, o'z hayot falsafasini shakllantiradi, ichki uyg'unlikni izlaydi. Rogers insonning ijobiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy kuch sifatida ma'naviy ehtiyojlarni ko'rsatadi [7, 250-b].

Shuningdek, V.Franklning logoterapiya nazariyasida ham ma'naviy ehtiyojlar markaziy o'rinda turadi. U insonni “hayot ma'nosi mavjud bo'lishiga ishonadigan mavjudot” sifatida ta'riflaydi [8, 368-b]. Hayot ma'nosiga ehtiyoj – bu insonning eng chuqur va eng barqaror ehtiyojidir. Frankl bu ehtiyojni qondirishni inson salomatligining, psixologik barqarorligining garovi sifatida baholaydi.

Ma'naviy ehtiyojlar hech qachon bo'shliqda shakllanmaydi. Ular har doim muayyan madaniy muhitda, milliy qadriyatlar, diniy e'tiqodlar va tarixiy tajriba asosida rivojlanadi. Shu bois, bu ehtiyojlarni o'rganishda madaniyatshunoslik yondashuvi ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Madaniyatshunos olim Klifford Girts fikricha, inson – bu ma'naviy va madaniy ramzlar tizimida yashaydigan mavjudotdir [9, 560-b]. Demak, ma'naviy ehtiyojlar ham ramziy shakllar orqali namoyon bo'ladi: san'at, din, axloq, adabiyot, til, rasm-rusumlar va boshqalar. Bu ehtiyojlarning mazmuni har bir jamiyatda o'ziga xos shakllarda ifodalanadi.

O'zbekiston sharoitida milliy ma'naviyat, qadriyatlar, urf-odatlar, ajdodlar merosi – bularning barchasi aholi ma'naviy ehtiyojlarining shakllanishida va rivojida muhim omillardir. Prezident Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, “ma'naviyat – bu millatning yuragi, jamiyatning eng muhim tayanchi” [14]. Bu fikr shuni ko'rsatadiki, ma'naviy ehtiyojlar faqat shaxsiy darajadagi holat bo'lmasdan, umummilliy taraqqiyot mezonini sifatida ham namoyon bo'ladi.

Ma'naviy ehtiyojlar – bu insoniy mavjudlikning eng yuqori shakllaridan biri bo'lib, shaxsning o'zini anglash, hayot mazmunini topish, madaniy va axloqiy qadriyatlarga intilishi orqali ifodalanadi. Ushbu ehtiyojlarni chuqur tushunish va ularga ilmiy asosda yondashish jamiyat taraqqiyoti uchun zarurdir.

Ma'naviy ehtiyojlar tabiiy emas, balki sotsiomadaniy jihatdan shakllanadigan ijtimoiy konstruksiyadir. Ular insoniyat tarixida muayyan madaniy, diniy, ijtimoiy, axloqiy va mafkuraviy shart-sharoitlar asosida vujudga keladi. Shunday ekan, har bir jamiyatda ushbu ehtiyojlarning mazmuni, ifoda shakli va qondirilish usullari o'ziga xos bo'ladi.

Sotsiologik yondashuvda ma'naviy ehtiyojlar ijtimoiy institutlar – oila, maktab, din, ommaviy madaniyat, ijtimoiy guruhlar va shaxsiy tajriba orqali shakllanadi. P.Berger va T.Lukman [10, 323-b] kabi olimlarning “ijtimoiy haqiqatni konstruksiya qilish” nazariyasida qayd etilishicha, inson hayotiy tajribalarni ijtimoiy muhit orqali talqin qiladi va o'z ehtiyojlarini shu kontekstda shakllantiradi.

O'zbekiston jamiyatida milliy qadriyatlar, diniy an'analar va tarixiy xotiraning kuchli ta'siri borligi sababli ma'naviy ehtiyojlar ham avloddan avlodga ko'chadigan axloqiy-ma'naviy andozalarga tayangan holda shakllanadi. Masalan, qadimdan “halollik”, “vijdon”, “mehmondo'stlik”, “or-nomus” kabi tushunchalar ma'naviy ehtiyojlar tizimida asosiy o'rin tutgan.

Oila – bu shaxsning birlamchi ijtimoiylashuvi sodir bo'ladigan muhitdir. U bola dunyoqarashining, qadriyatlar tizimining, axloqiy qarashlarining, ehtiyojlarining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuningdek, oiladagi

axloqiy munosabatlar, diniy rasm-rusumlar, madaniy marosimlar va o'zaro hurmat tuyg'usi orqali bola ma'naviyat dunyosiga kirib boradi.

Oila "sotsial o'quv" muhiti sifatida qaraladi. A.Banduraning ijtimoiy ta'lim nazariyasiga ko'ra, inson muhitdagi xatti-harakatlarni kuzatish, modellashtirish va taqlid qilish orqali o'zining ichki ehtiyoj, qadriyatlarini shakllantiradi [11, 320-b]. Bu esa demak, ota-ona, bobo-buvilar, opa-singil yoki aka-ukalarning ijtimoiy modeli bolaning ma'naviy ehtiyojlari shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ko'plab sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, ota-onaning madaniy saviyasi, diniy dunyoqarashi, kitobxonligi va umumiy ma'naviy-madaniy darajasi bolaning keyingi hayotidagi ma'naviy ehtiyojlariga bevosita ta'sir qiladi.

Ta'lim tizimi – jamiyat tomonidan shakllantirilgan rasmiy institut bo'lib, yosh avlodga faqat bilim emas, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni ham singdiradi. O'zbekistonda ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlarga alohida e'tibor qaratilishi bejiz emas. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" tamoyili aynan maktabdan boshlanadigan ideologik ishlarga asos bo'lib xizmat qiladi.

Diniy e'tiqod inson hayotining eng chuqur motivatsion qatlamlaridan biridir. Dinning ma'naviy ehtiyojlar bilan aloqasi bevosita bo'lib, u axloqiy, ruhiy, estetik va metafizik ehtiyojlarni qondirishning muhim manbai hisoblanadi. Dinning axloqiy-etik normalari shaxsiy va ijtimoiy hayotda tartib, muvozanat va ma'naviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Sotsiolog M.Veber ta'kidlaganidek, din inson xatti-harakatlariga ma'no beradi, ularni "muqaddas" deb belgilaydi va shu orqali shaxs motivatsiyasini shakllantiradi [12, 445-b]. Din doirasidagi ibodatlar, rasm-rusumlar va ijtimoiy marosimlar orqali inson o'zining ruhiy ehtiyojlarini ifoda etadi va ularni jamiyat kontekstida mustahkamlaydi.

O'zbek xalqi tarixan islom dini asosidagi ma'naviy tizimni qabul qilgan bo'lib, bu tizim o'zining murakkab axloqiy, estetik va ijtimoiy normalari orqali milliy ma'naviyatning poydevoriga aylangan. Qur'on, Hadis, tasavvuf adabiyoti va mutafakkirlar asarlari (Al-G'azoliy, Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy,

Imom Buxoriy va b.) O'zbekiston xalqlarining ma'naviy ehtiyojlarini shakllantirishda muhim manbalar bo'lib xizmat qilgan.

Ma'naviy ehtiyojlar shakllanishida milliy qadriyatlar – tarixiy xotira, madaniy meros, urf-odatlar, milliy g'urur va o'zlikni anglash kabi omillar asosiy o'rinni egallaydi. Bu qadriyatlar jamiyat a'zolarining o'z tarixiga, ajdodlariga, millat va Vatanga bo'lgan e'tiborini mustahkamlovchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Milliy identiklik nazariyalariga ko'ra (E.Xobsbawm, A.Smit), xalqning umumiy tarixiy xotirasi va ramziy merosi uning hozirgi va kelajakdagi ma'naviy ehtiyojlarini belgilaydi. Masalan, O'zbekistonda Alisher Navoiy, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur, Ahmad Yassaviy kabi tarixiy shaxslar va ularning merosi fuqarolarda ma'naviy g'urur, estetik zavq, tarixiy ong, milliy birlik kabi ehtiyojlarning uyg'onishiga turtki beradi.

Bu jarayon ayniqsa, madaniyat muassasalari – muzeylar, kutubxonalar, teatrlar, madaniyat markazlari orqali faol ravishda qo'llab-quvvatlanmoqda. Ayniqsa, "Milliy qadriyatlar va yoshlar" mavzusidagi loyihalar va targ'ibot ishlari yoshlarning ichki ma'naviy ehtiyojlarini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Ma'naviy ehtiyojlar biologik emas, balki ijtimoiy va madaniy shart-sharoitda shakllanadi. Oila – bu ehtiyojlarning birlamchi manbai, ta'lim – ularni rasmiylashtiruvchi va barqarorlashtiruvchi muhitdir. Din – ruhiy va axloqiy ehtiyojlarni chuqur qondiruvchi manba sifatida muhim ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlar va tarixiy xotira – shaxsning o'zligiga bo'lgan ehtiyojini uyg'otuvchi asosiy omillardandir.

Bu omillarni har tomonlama o'rganish va rivojlantirish orqali jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhit va ma'naviy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Shaxsning rivojlanishi uzluksiz va bosqichma-bosqich kechadigan murakkab jarayon bo'lib, uning har bir bosqichida ehtiyojlar tizimi ham o'zgaradi. Bu

o'zgarishlar ichida ma'naviy ehtiyojlar shaxsiy identiklik, axloqiy me'yorlar, o'z-o'zini anglash va ijodiy namoyon qilish jarayonlari bilan bog'liq holda rivojlanadi.

Erik Eriksonning "psixosotsial rivojlanish nazariyasi"ga ko'ra, har bir yosh bosqichida inson ma'naviy-axloqiy sinovdan o'tadi [13, 338-p]. Erikson fikricha, agar bu bosqichlarda shaxs ma'naviy ehtiyojlarini yetarli darajada qondira olsa, ichki muvozanatga erishadi. Aks holda, shaxsda beqarorlik, iztirob va ijtimoiy yakkalanish holatlari paydo bo'ladi.

Shuningdek, K.Yung ta'kidlashicha, inson umrining ikkinchi yarmida ruhiy kamolotga, ma'naviy uyg'unlikka, "individuatsiya"ga intilish kuchayadi. Bu holat ma'naviy ehtiyojlarning hayot davomida ortib boruvchi xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

Viktor Frankl o'zining logoterapiya nazariyasida insondagi eng asosiy ehtiyoj – bu hayot ma'nosini izlash ekanligini ko'rsatadi. Unga ko'ra, insonning hayotdagi barcha harakatlari, intilishlari ma'naviy asosga ega bo'lishi, ya'ni maqsadli va mazmunli bo'lishi kerak. Bu holda inson o'zini jamiyatda to'la shakllantira oladi.

Ma'naviy ehtiyojlar shaxsiy identikligimizga asos yaratadi. "Men kimman?" degan savolga berilgan javobda inson o'z millati, dini, qadriyatlari, tiliga bo'lgan munosabatini ifoda etadi. Bu esa o'z navbatida identiklik nazariyalarida "ma'naviy identiklik" tushunchasining asosini tashkil etadi.

Ijod inson tabiatining eng yuksak ifodasi bo'lib, u insonning ma'naviy ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir. Badiiy ijod, musiqa, teatr, adabiyot, diniy-falsafiy tafakkur – bularning barchasi shaxsning ichki dunyosini ifoda etish vositalaridir. Ijod orqali inson o'zining estetik ehtiyojlarini, mavjudot haqidagi falsafiy qarashlarini, ichki sezgi va kechinmalarini ifodalaydi.

O'zbek adabiyoti, san'ati va musiqa merosi orqali xalqimiz o'z ma'naviy ehtiyojlarini asrlar davomida ifoda qilib kelgan. Alisher Navoiy, Bobur, Fuzuliy, Mashrab kabi allomalar asarlarida faqat estetik zavq emas, balki ma'naviy izlanish, axloqiy tozalikka intilish, ruhiy yuksalish kabi ehtiyojlar aks etadi.

Shu jihatdan, ijod insonning ichki olami, intellekti va ruhiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa uning ijtimoiy faoliyatida, kasbiy o'sishda, jamiyatdagi pozitsiyasini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda "ijodiy iqtisodiyot" atamasi ham aynan insonning ma'naviy salohiyatiga asoslangan iqtisodiy jarayonlarni anglatadi.

Ma'naviy ehtiyojlar qondirilmagan holatda inson ruhiy beqarorlik, psixologik iztirob, hayotdan norozilik kabi holatlarga duch keladi. Zamonaviy psixologiyada bu holat "ekzistensial bo'shliq", "ma'nosizlik sindromi" deb yuritiladi.

V.Frankl fikricha, o'z hayoti ma'nosini topa olmagan inson nevrotik xatti-harakatlarga, depressiyaga moyil bo'ladi. Bu holatni davolashning asosiy yo'li – bu shaxsga ma'naviy maqsad, hayotiy ma'no, ijtimoiy missiya topib berishdir. Shu sababli, zamonaviy psixologiyada logoterapiya yo'nalishi aynan inson ma'naviy ehtiyojlariga e'tibor qaratadi.

Ma'naviy ehtiyojlar bilan uyg'un yashash insonda ichki uyg'unlik, ruhiy barqarorlik, ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy qat'iyatlik, ijodiy kuch va samimiyat hosil qiladi. Ushbu fazilatlar shaxs taraqqiyotining barqaror va sog'lom asosda kechishini ta'minlaydi.

Insoniyat taraqqiyoti jarayonida ma'naviy ehtiyojlar doimiy rivojlanib, murakkablashib, turli omillar ta'sirida shakllanib boradi. Inson tabiatining ajralmas bir qismi sifatida, ma'naviy ehtiyojlar o'z mohiyati bilan moddiy hayot ustidan nazorat va yuksaklikni ta'minlovchi asosiy ijtimoiy-psixologik va madaniy unsur hisoblanadi.

Ma'naviy ehtiyojlar – ko'p qatlamli va murakkab tizimdir. Ular shaxsning axloqiy, estetik, diniy, madaniy, falsafiy, intellektual ehtiyojlarini o'z ichiga olgan holda, ijtimoiy hayot sharoitiga mos ravishda rivojlanadi. Mazkur ehtiyojlarning asosida insonning o'zini anglash, jamiyatda o'z o'rmini topish va hayotning ma'nosini izlash yotadi. Ma'naviy ehtiyojlarning shakllanishida tarixiy-madaniy kontekst muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir davr, har bir xalq, har bir madaniyat

insonda ma'lum turdagi ma'naviy ehtiyojlarni shakllantiradi. Ayniqsa, o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan ma'naviy-ma'rifiy merosi – bu ehtiyojlar tizimini barpo etishda asosiy omil bo'lib xizmat qilgan.

Jamiyat taraqqiyoti bosqichlarida ma'naviy ehtiyojlar evolyutsiyasi kuzatiladi. Agrar jamiyatdan sanoat, so'ngra axborot jamiyatiga o'tish inson ma'naviy ehtiyojlarining ko'lamini kengaytirdi. Endilikda bunday ehtiyojlar shaxsiy rivojlanish, global ong, ekologik tafakkur, sun'iy intellekt bilan muloqot kabi zamonaviy komponentlar bilan boyimoqda. Globallashuv jarayonlari va raqamli inqilob ma'naviy ehtiyojlarga ikkiyoqlama ta'sir qilmoqda: bir tomondan, axborotga erkin kirish va ma'naviy izlanish imkoniyatini oshirsa, ikkinchi tomondan, yot mafkuralar, axloqiy relyativizm va shaxsiy izolyatsiyaga olib keladigan tahdidlarni ham kuchaytirmoqda.

Madaniyat muassasalarini (muzey, kutubxona, teatr, san'at maktablari) shaxs ma'naviy ehtiyojlarini qondiruvchi faol subyektga aylantirish va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining ma'naviy sohadagi salohiyatini oshirish uchun “madaniy maslahat kengashlari” tashkil etish va yoshlar orasida milliy va diniy qadriyatlarga asoslangan “ma'naviy volontyorlik” harakatlarini rivojlantirish lozim. Insoniyat texnologik jihatdan har qancha yuksak taraqqiy etmasin, uning ma'naviy-ruhiy ehtiyojlari baribir dolzarbligicha qoladi. Bu ehtiyojlar shaxs va jamiyatning bir-biriga nisbatan mas'uliyatini kuchaytiruvchi, maqsadga intiltiruvchi va ruhiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mavkulov A. *Ma'naviy barkamol inson tarbiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 80 b.
2. Фромм Э. *Революция надежды. Избавление от иллюзий*. – Москва: Айрис-пресс, 2005. – 352 с.

3. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л.Я.Гозмана и Д.А.Леонтьева; вст. ст. Д.А.Леонтьева. – Москва: Прогресс, 1990. – 178 с.
4. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1975. – 304 с.
5. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии. Пер. с нем. – Москва: Когито-Центр, 2002. – 220 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2019. – 400 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва: Прогресс, 1994. – 250 с.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л.Я.Гозмана и Д.А.Леонтьева; вст. ст. Д.А.Леонтьева. – Москва: Прогресс, 1990. – 368 с.
9. Гириц К. Интерпретация культур / Пер. с англ. – Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 560 с.
10. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. / Пер. Е.Д.Руткевич. – Москва: Медиум, 1995. – 323 с.
11. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
12. Вебер М. Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии. 4 т. общ. ред. и предисл. Л.Г.Ионина – Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. – 445 с.
13. Erik Erikson - Identity Youth and Crisis. New York- London: Norton, 1968. – 338 с.
14. <https://oyina.uz/uz/posts/25644>